

ponekod jih je določal tudi način preživljanja (različni sistemi kmetovanja) ali socialni sloj (ns primer razlike med aristokracijo in kmečkim slojem v srednjem veku).

Kot enega ključnih zgodovinskih dejavnikov, zaradi katerega se je Evropa vendarle začela bistveno razlikovati od drugih okolij, Goody šteje prihod krščanstva, katerega norme so, kljub upiranju prebivalstva in sporom v kompetencah med cerkvijo in državo, imele dolgotrajen in globok vpliv na delovanje evropske družine. Po drugi strani pa celo krščanstvo kot v večjem delu dominantna religija, ni imelo enakega vpliva povsod po Evropi. V precejšnjem delu Evrope je bil pomemben tudi vpliv islamske (na primer Pirenejski polotok, Malta, Sicilija, del Balkana) in judovske vere, koder so se izoblikovali drugačni družinski sistemi kot v pretežno krščanskih delih Evrope.

Naslednji veliki premik, ki je imel velik vpliv na oblikovanje družine, je bil proces sekularizacije in zaton vpliva cerkve v obdobju od renesanse naprej. Ta proces je močno razrahljal cerkvene norme glede poroke, ločitve, ponovne poroke, dedovanja itd. Na to se že kmalu vežejo procesi prvotne industrializacije in zametki kapitalizma, ki so spet bistveno posegli v strukturo in delovanje družine. Pa tudi logika razvoja znotraj samega kapitalističnega sistema je imela zelo različne vplive na družinsko življenje. Kot je bilo že omenjeno, je prvotna industrializacija spodbujala večje družine, kasneje s (med drugim) prepovedjo otroškega dela in z razmahom obveznega šolanja ter emancipacijo žensk pa so manjše družine spet postale ekonomsko bolj smiselne.

Knjiga po formi ni neka strnjena, koherentna in sistematična zgodba o evropski družini (iz Goodyjevih besed bi lahko sklepali, da to niti ni bil namen), temveč se je avtor primerjalno analitično lotil posameznih spornih točk raziskovanja družine v Evropi. V tem smislu *Evropska družina* nikakor ni preprosto branje in zahteva precejšnjo mentalno koncentracijo in bralčevo aktivno sestavljanje avtorjevih argumentov v bolj jasno in celovito sliko. Najbrž pa je to tudi, morda predvsem, posledica dejstva, da imajo elementi, ki naj bi bili *differentia specifica* ti. evropske družine vrsto izjem in skupnih točk z oblikami družin v drugih, neevropskih kulturah. Goody tako na vrsti primerov pokaže, da so domnevno tipične poteze evropske družine pravzaprav bolj mit ali stereotip kot pa zgodovinsko dejstvo in da je oznako »evropska« treba jemati s precejšnjo merico soli.

Andreja Prebil

**Jernej Pikalo: Neoliberalna globalizacija in država. Ljubljana: Založba Sophia, zbirka Sodobna družba, 2003
224 strani (ISBN 961-6294-51-2), 4.000 SIT**

Knjižni prvenec Jerneja Pikala se ukvarja s problemi teorije države, političnih konceptov in globalizacije. Lahko bi rekli, da je njegova knjiga obogatila skupek znanj, teorij o globalizaciji s tem, ko si je avtor v njej postavil naslednja vprašanja: *od kod pravzaprav kar naenkrat govor o globalizaciji, kdo si je ta svetovni fenomen sploh izmislil, kakšen je verjetni odgovor na različne razprave o vlogi države v današnji politiki, kdo ima pri uveljavljanju načel o svobodnem trgu koristi in kdo ne?* S svojimi odgovori je presegel pojmovanje globalizacije kot mita, kot nadaljevanje starih trendov ali kot nepolitični produkt svetovnega trga, in s predstavitvijo povezanosti države ter neoliberalne globalizacije močno oslabil tezo, da moč posameznih držav postaja »utvarak«. Po načinu razmišljanja je sledil britanskemu politologu in sociologu Anthonyu Giddensu, ki je v svoji knjigi *Tretja pot* med drugim zapisal, da se »oblast sicer manj enači z vlado – v smislu nacionalne vlade – in vedno bolj v širšem nadnacionalnem kontekstu. Poleg tega globalizacija ni naravni proces, ampak je (bil) njen razvoj ves čas aktivno spodbujan od različnih vlad, gospodarskih korporacij in nevladnih organizacij« (Giddens, 2000: 40).

Pričujoče delo v uvodu najprej razjasni pojma liberalizem in neoliberalizem, v nadaljevanju pa se ukvarja z vprašanjem o neoliberalni globalizaciji oziroma neoliberalnim govorom o globalizaciji. Avtor pravi, da je definirati sam pojem liberalizma zelo težko, saj je le ta produkt nekaj stoletij zgodovinskega razvoja. Obstajajo namreč različne liberalne tradicije, ki vsebujejo prav tako različne koncepcije subjekta, avtonomije, pravic in dolžnosti subjektov ter prave narave in oblike skupnosti. Za primer navede primerjavo med angleškim liberalizmom iz 17. in 18. stoletja, katerega ideali so bili verska svoboda, toleranca, vladavina zakona in politične pravice, in današnjim liberalizmom, ki se ukvarja z dvema glavnima temama: z zavračanjem arbitrarne avtoritete in s svobodnim izražanjem človekove osebnosti. Pri pojmu neoliberalizem pa že samo ime pove, da gre za nov pogled v stari zgodbi. Neoliberalizem gradi na prepričanju klasičnega liberalizma, da so izključno tržne sile tiste, ki bodo prinesle blaginjo, svobodo, demokracijo in mir vsemu človeštvu. Odnos med državo in trgom, ki postaja čedalje bolj globalen, je osrednja tema, s katero se avtor, s pomočjo neoliberalnega diskurza, ukvarja. Neoliberalci trdijo, da država nima dovolj zmoglosti pri nadzoru globalizacije, zato je treba slediti principu *laissez faire*. Neoliberalen pristop h globalizaciji zagovarja torej popoln umik državne regulative na področju meddržavnega in globalnega pretoka denarja, blaga, storitev in kapitala, ukinitve državnega nadzora nad cenami, plačami in menjalnimi razmerji tujih valut. Avtor pa, ravno nasprotno, želi s svojim delom pokazati, da država v procesih globalizacije *ne propada, ampak celo pridobiva na svoji moči*. Zato v poglavjih po kratkem uvodu, opiše ti. *čudoviti svet teorij globalizacije* in sam diskurz neoliberalne globalizacije.

Preden preide na predstavljanje ključnih dokazov v prid njegovi, zgoraj omenjeni tezi, nam prikaže še nekaj splošnih dejstev, ki se tičejo globalizacije. Namreč, upoštevati je treba njeno večplastnost (ne moremo govoriti o eni sami globalizaciji, ampak kar o večih globalizacijah) in tudi različne vzroke, ki so nas do nje sploh pripeljali (tehnološke spremembe, novi načini podjetniškega organiziranja načina razmišljanja, razvoj kapitalističnega sistema proizvodnje, nastanek in vpliv industrializacije itd.). Pri tem omeni njene pozitivne in negativne posledice, kot so: izgubljanje moči države, suverenosti, avtonomnosti in legitimnosti, erozija trdnih političnih identitet, naraščajoča neenakost v in med družbenimi razredi ter na drugi strani, vzpon vladnih povezav, spodbujanje demokracije in gospodarskega razvoja, izobraževanja, zmanjševanje moči avtoritarnih vladavin in stroškov, ki zadevajo pretok informacij. Nato sledijo primeri neoliberalnega diskurza globalizacije, kjer ljudje različnih ideoloških orientacij, poklicev in družbenih položajev govorijo o vlogi države v globalizacijskih procesih. Neoliberalni globalizacijski diskurz ima nekaj skupnih značilnosti. Za zgodbe te vrste je značilno *teleološko* dojetje procesa globalizacije. Tehnologija naj bi bila tista, ki bo pripeljala do boljšega jutri. Poleg tega se globalizacija v neoliberalnih zgodbah prikazuje kot *esencialna*, kot nujen okvir, ki ne omogoča alternativ. Spremembe v načinu delovanja svetovnih gospodarstev, naftni krizi v sedemdesetih letih, razpad brettonwoodskega sistema so glavno in pomembno opozorilo številnim družbam, da kaj kmalu naredijo še zadnji in poslednji korak h globalizacijskim procesom, saj drugače ne bo šlo. Globalizacija naj bi težila tudi k *konvergenci* (poenotenju), bila naj bi *instrumentalne narave* (se nagibala k posploševanju predstavljanja njenih procesov in posledic), *benigna*, z blagimi in pozitivnimi posledicami.

V tretjem poglavju avtor bralcu predstavi metodološke nastavke za analizo globalizacijskega diskurza. Zgodba se nadaljuje s problemi pozitivizma, hermenevitične metode, konceptualne analize Quentina Skinnerja in filozofije besedila. Pozitivizem se, na poti do ti. objektivnega vedenja ukvarja z empiričnimi podatki, ki so zbrani s pomočjo opazovanja in merjenja, hermenevtika pa si postavi vprašanje, ali je naše vedenje o družbenem brez kategorije – »namena, namere, misli«, ki so botrovali nastanku nekega družbenega pojava – sploh mogoče. Hermenevtika, ki izhaja iz grške besede *hermeneuein* in pomeni »tolmačiti, oznaniti, interpretirati«, obravnava vse to, kar pozitivistična struja strogo zavrača. V skladu s prvo avtor omeni Quentina Skinnerja, sicer predstavnika hermenevitične tradicije, ki je naredil pomemben korak naprej v interpretaciji političnih

tekstov. Z vpeljavo hermenevitičnega postopka v preučevanju politične misli je poudaril pomen vsesplošnega družbenega, kulturnega in lingvističnega *sobesedila*. Vprašanje, ki si ga Skinner zastavi je, ali je za razumevanje nekega besedila dovolj tekst, ali je pomembno še kaj drugega? Da bi se pri interpretaciji besedil izognili pastem, kot so predsodki, stališča, vpelje pomen sobesedila za razumevanje samega besedila. Zato se morajo upoštevati konvencije, želje, namere, ideologija in ideje nekega avtorja. Nazadnje sledi še filozofija teksta, ki vključuje še štiri podobna besedila: besedilo, s katerim se ukvarjajo zgodovinarji (sodobno besedilo); besedilo, ki ga je napisal avtor (zgodovinsko besedilo); besedilo, ki ga je želel napisati (želeno besedilo); ter besedilo, ki naj bi ga avtor napisal (idealno besedilo).

Z različnimi pogledi na državo (marksizem), s postkantovskim empiricizmom v obravnavanju družboslovnih konceptov, s problemi naturaliziranosti neoliberalnega diskurza in odsotnostjo želje, nas avtor počasi pripelje (v poglavju, ki se imenuje prvo branje) do razumevanja države in globalizacije v hermenevitični luči. Bralcu pokaže, da je mogoče gledati in teoretizirati odnos med državo in globalizacijo ter kapitalističnim sistemom tudi na drugačen način – ne da bi pristajali na neoliberalne poglede. Zato posebej izpostavi koncepte suverenosti posamezne države in trga kot pomembnega za razumevanje vloge države v globalizacijskih procesih. Iz zgodb liberalno-demokratske države avtor sklene, da je suverenost države tako *de jure* kot *de facto* omejena. Pri tem pa se vpraša naslednje: ali je sploh že kdaj katera država bila popolnoma suverena, ali je danes katera država sploh suverena? Dodamo lahko primer, da je denimo suverena država v angleškem in v veliki množici drugih primerov več kot problematična. Brez pretiravanja je mogoče reči, da v realnosti ni nikoli obstajala. In zelo vprašljiva je trditev neoliberalcev, ki pravijo, da se z večanjem intenzivnosti odnosov med državami zmanjšuje ali propada državna suverenost. Tudi zato, ker je hermenevitično – kritično gledano ta koncept izvzet iz zgodovinskega okvira, oziroma iz zgodovinskega sobesedila, ki ga le ta zahteva. Prav tako avtor dela zavrne tezo neoliberalcev, ki spet trdijo, da so gospodarske sile nekaj, česar ni dobro zaupati politiki. Njihov pojem svobodnega trga, kot nevidne roke in naravnega stanja, naj bi bil tak že od nekdaj. Toda tovrstno dojemanje trga zna biti zgodovinsko problematično. Zgodovina namreč uči, da še noben trg v njej sami ni bil svoboden po naravi stvari same. Svobodni trg *ni naravno stanje*, politična regulacije pa ne umetno. Je konstrukt državne moči v enaki meri kot reguliran trg. *Laissez faire* se torej uvede z dejanjem politične moči, podobno kot protekcijem in ne nastane preprosto v procesu evolucije. Trg je imanentno družbeni odnos, ki bi ga liberalci in neoliberalci v svojih zgodbah radi prikazali kot nekaj objektivno delujočega, neodvisnega od volje ljudi in delujočega po naravnih zakonih (kot menjavanje letnih časov). Svobodni trg za svoje delovanje potrebuje močno, centralizirano državo, ne pa njene minimalnosti. V (hermenevitični) luči povedanega, pravi Pikalo, ne moremo več govoriti o tem, kaj globalizacija hoče od države, kakšne pogoje bivanja ji zastavlja, ampak je treba vprašanje obrniti in se vprašati, *kaj država (generično) in države (specifično) hočejo od globalizacije?* Poglejmo si samo primere držav vzhodne Azije in njihovo močno ter aktivno državno – tržno politiko.

V naslednjem poglavju sledi kritika zgoraj omenjeni Skinnerjevi hermenevitični metodi. Vprašanje namena in sobesedila postane posebej pereče, če se zavedamo razlike med pisnimi in ustnimi izjavami, ki jih Skinner kar enači. Napisano ne zacementira dogodka govorjenja, ampak samo »povedano« govorjenega, tisto, kar napišemo, ime povedanega. Poleg tega se v pisnem diskurzu avtorjev namen in pomen prenehata prekrivati zaradi časovne distance. S psihoanalitskega vidika pa je vprašljiv tudi sam namen, kajti avtorji nimajo vedno prvega in najvišjega privilegija dostopa do pomena lastnih izjav. Tudi jezik vsekakor ni nevtralno orodje, ki ne bi bilo vpeto v kulturo in epistemično realnost nekega časa. S hermenevitično odkrijemo le del zgodbe (kdo je kaj rekel in zakaj je to rekel) in takšna analiza diskurza, v našem primeru, vloga države v globalizaciji, ostaja zgolj na analitični površini, ki se ne sprašuje o tem, na kakšen način se diskurzi oblikujejo. Kot rešitev avtor knjige predlaga genealogijo, ki zavrača branje »s subjektom« (kdo je kaj rekel). Različne izjave so odvisne tudi od samega načina oblikovanja le teh, od odnosov med

posameznimi izjavami in njihovimi transformacijami. Pojma države in globalizacije nista bila nikoli pomensko fiksirana. Na ravni genealogije si potem raje postavimo naslednje vprašalnice: *kdo je tisti, ki govori o neoliberalni globalizaciji; kdo ima pravico, da govori to vrsto jezika; od kod govori (zdravnik, manager, politik, itd.); od kod takšen diskurz pridobi legitimni vir in točko uporabe; kakšna je situacija, iz katere govori (govornik/poslušalec)?*

V zadnjem, drugem branju ali sklopu različnih podpoglavij, se avtorjevo delo konča s spoznanjem, da je koncepcija posameznika tista, ki ima pomembno vlogo pri oblikovanju znanj o politoloških fenomenih. Posameznika avtor enači z atomom, ki se povezuje z drugimi atomi, ne da bi pri tem spremenil svojo lastno identiteto ali notranjo strukturo. Genealoško gledano je torej odločitev za predstavljanje globalizacije posledica liberalnega iskanja temeljev za svoje projekte izven politične teorije (globalizacija kot stvar, predmet, ki preprosto *je*, ustvarjena brez kakršnekoli politične akcije). Govorijo pa tisti, ki imajo od nje koristi in obratno, tisti, ki jih nimajo. Tudi pogosto navajanje mednarodnih ustanov in organizacij, kot so na primer Svetovna banka, Svetovna trgovinska organizacija, Mednarodni monetarni sklad ipd. jim omogoča govor z mesta univerzalnega in posledično, impliciranje nevtralnosti ter nepolitičnosti. Ampak na koncu se vseeno izkaže, da imajo neoliberalna globalizacija, globalisti in antiglobalisti vsekakor zelo jasno željo in namen.

Literatura:

Anthony Giddens (2000): *Tretja pot: prenova socialne demokracije*. Ljubljana: Orbis.

Milan Hosta

Andy Miah: Genetically Modified Athletes – Biomedical Ethics, Gene Doping, and Sport. London: Routledge, 2004 208 pages (ISBN 0415298806), 19.99 GBP

Avtor dela Andy Miah, predavatelj na škotski univerzi Paisley, je del svojega akademskega angažmaja posvetil tudi področju filozofije športa. Predvsem ga navdušujejo tehnološko-komunikacijske inovacije in različni aspekti kiber-kulture. Središčna os njegovih prevpraševanj sodobne stvarnosti je etika. In to etika v smislu iskanja humanega, ki dopušča premikanje mej in si ne zatiska oči pred protislovnostjo človekove narave. V svoji knjigi *Genetically Modified Athletes* prevprašuje temelje antidoping strategije, ki se vse večkrat izkazuje za pomanjkljivo utemeljen dogovor mednarodnih športnih in drugih institucij. Ob tem išče odgovore na vprašanja, ki si jih mnogi sploh še niso zastavili, kljub temu, da gre za očitno neizogibne stvari, ki lahko pomembno vplivajo na šport in človeško bivanje nasploh – vprašanja o človekovi naravi, smislu športa in manipulaciji s samim seboj in z drugimi povezujejo knjigo v koherentno celoto.

Tehnologizacija športa je imperativ, ki ga predpostavlja dosežek. Zanimivo bi bilo raziskovati, kako se športni rekviziti, pripomočki in druga oprema zlijejo s človekom, ki se na ta način zavestno prelevi v športnika in vstopi v svet igre. Športna industrija cveti, razvoj številnih novih tehnologij in materialov narekuje nove oblike gibanja, odpira nove dimenzije »telesnega« in se pri tem ozira na edini ekonomsko sprejemljivi kriterij – dobiček. Prav tako pa je dobiček, čeprav ne zgolj v finančnem smislu (namreč tudi doživljajski, socialni, statusni) imperativ športniku, ki se včasih premalo premišljeno poslužuje vseh tehnoloških modalitet. Miah se usmeri k genetiki, ki ima ambicijo postati tehnologija 21. stoletja. Namreč trend gensko spremenjenih živil je že mimo, klonirane živali so realnost, kiber-človek pa post-humana prihodnost. Genetsko spremenjenih športnikov najbrž še nekaj časa ne bo na igriščih, kljub temu pa je že dolgo splošno znano, da je kar nekaj športnih zvezd sodobnega časa zraslo iz *ljubezni do genov* (oziroma do